

Науковий вісник Чернівецького університету : Збірник наукових праць. Випуск 466-467. Філософія. – Чернівці : Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича, 2009. – 279с. (С. 45-51)

УДК 130.2

Філософсько-антропологічний вимір поняття культура в історичному дискурсі

У статті досліджується складне й унікальне явище культури, яке зосередило на собі увагу багатьох вчених. Розглядається важливе питання, не тільки з'ясувати, що собою являє культура, а й яке значення вона має для людства, яким чином людина повинна організувати свою соціокультурну життєдіяльність, щоб створити світ Гармонії і Краси.

Ключові слова: культура, цінність, природа, людина, історія, світ, гармонія, краса.

На сьогоднішній день термін "культура" вживається досить часто. І начебто всі розуміють, що таке культура, але в той же час, існує приблизно 400 визначень цього поняття і, що найцікавіше, що зміст його інтерпретується все більш різносторонньо. Проте, не дивлячись на кількість і зміст визначень та вживання поняття "культура", об'єднує їх одне, і це те, що застосовується воно по відношенню до людини і суспільства. Культура – надзвичайно багатопланове явище, що охоплює всі сфери життя особистості і суспільства. Відповідь на питання: що таке культура – передбачає відповідь на питання: як вона виникла і чому існують різноманітні, а в разі відношень і несумісні культури. Яле про це пізніше.

Термін "культура" походить від латинського cultura "оброблення, виховання, утворення, розвиток, шанування" і вказує на те, що спочатку під культурою розумівся цілеспрямований вплив на природу: оброблення "культивування" ґрунту, а також виховання людини. У пізньоримській імперії, а потім і в епоху середньовіччя поняття культури асоціюється з міським укладом життя і пов'язаними з ним благами цивілізації. У епоху Відродження культура визначалася як ознака особистої досконалості. У цей період виникає тенденція

ототожнення культури з різноманітними областями духовної діяльності: наукою, що зароджується, мораллю, мистецтвом, філософією, релігією. Культура розглядається як сукупність зразків поведінки, як продовження античної традиції духовної діяльності. У названому значенні поняття культури проіснувало аж до XVIII сторіччя, коли воно узвичаїлося в соціальній думці.

Філософія вчить в духовно-діяльнісний спосіб пізнавати світ у всій його багатогранності та цілісності, а також співвідношення людини і світу. Порівнявши такий висновок з одним із визначень культури, з філософської точки зору, а саме: " ...культура є особливий, діяльнісний спосіб освоєння людиною світу, включаючи як зовнішній світ, природу і суспільство, так і внутрішній світ самої людини у значенні формування і розвитку її" [1, с.27] - не можливо не помітити тісний зв'язок між поняттями філософії і культури.

Складне й унікальне явище культури зосередило на собі увагу багатьох вчених. Вітчизняна і європейська наука досягла значних успіхів у вивченні історії й теорії культури конкретних епох, регіонів, специфіки її структурних елементів, методології дослідження культури як соціальної пам'яті людства. Та, на жаль, немає концептуальної єдності в підходах до цілісного процесу розвитку людства [2, с.40]. Тому у сучасних культурологічних дослідженнях простежується тенденція органічного поєднання вивчення певних історичних процесів із з'ясуванням і виявленням загальних процесів руху культури, маючи на меті створити її як складну, динамічну систему, з властивою їй діалектикою прогресу і регресу. Важливо не тільки з'ясувати, що собою являє культура, а й яке значення вона має для людства, яким чином людина повинна організувати свою соціокультурну життєдіяльність, щоб створити світ Гармонії і Краси.

Культура є поклоніння світлу, любов до людини .

Культура є порятунок. Культура є серце.

Якщо зібрати всі визначення культури, ми знайдемо синтез дієвого Блага, вогнище Просвіти і Краси.

Микола Реріх

"Культура - (лат. cultura - обробіток, виховання, освіта, розвиток, вшанування) історично визначений рівень розвитку суспільства, творчих сил і здібностей людини, виражений в типах і формах організації життя і діяльності людей, а також в створенні ними матеріальних і духовних цінностей.

Поняття "культура" вживається для характеристики історичних епох (антична культура), конкретних суспільств, народностей і націй (культура майя), а також специфічних сфер діяльності чи життя (культура праці, політична культура, художня культура); у більш вузькому значення - сфера духовного життя людей. Включає в себе предметні результати діяльності людей (машини, побудови, результати пізнання, твори мистецтва, результати, норми моралі і права та ін.), а також людські сили і здібності, що реалізуються в діяльності (знання, вміння, навички, рівень інтелекту, моральний та естетичний розвиток, світогляд, способи і форми спілкування людей)" [3, с.292]. Така полісемантичність поняття "культура" та глибина змісту викликали до життя безліч наукових визначень. Широта охоплюваних культурою явищ впливає на закріплення за цим поняттям багатьох смислових відтінків, що у свою чергу сприяє варіативному його тлумаченню, розумінню й використанню різними дисциплінами. На перший план висувалася світоглядна функція (А.Швейцер), ціннісно-духовна (М.Човгвадзе), діяльнісна (В.Давидович, Ю.Жданов, М.Мамардашвілі, Е.Маркарян), предметно-змістовна (А.Коган, В.Межуєв), регулююча відносини між людьми (З.Фрейд), життєтворча (О.Лосєв) - при всіх цих коливаннях найважливіша роль найчастіше відводилася духовно-практичній функції, культурі як фундаменту людського взаєморозуміння, як універсальній властивості суспільного життя, повернутого обличчям до особистісного становлення людини.[4, с.56]

Філософсько-антропологічна спрямованість у визначеннях поняття культури не випадкова. Адже власне людина є суб'єктом і носієм культури. Існування культури можливе лише у людському суспільстві і служить потребам людини. Яскравою ілюстрацією цього є "поетична" версія культури Миколи Реріха, за якою культура розглядається "як любов до людини, як синтез дієвого

блага, осередок просвіти і краси"[5, с.433].

На сьогоднішній день, залишивши поза увагою вузькоспеціальне користування терміном "культура", можемо виділити три основні підходи. Перший серед них – філософсько-антропологічний. Культура в цьому випадку сприймається як вираз людської природи, тобто виводиться з особистостей самої людини. Різноманітні риси культурного процесу безпосередньо зчитуються з людської природи. Культура при цьому оцінюється як феноменологія людини. Першим, хто зробив таке антропологічне трактування феномена культури був Едуард Тейлор у ХІХ ст., визначивши культуру як сукупність знань, моралі, права, мистецтва, звичаїв інших особливостей які притаманні людям, як членам суспільства. Але цей підхід дуже рідко застосовується до культури, так як культура (як феномен) не виникає з біологічної природи людини. Другий підхід – філософсько-історичний. Людина робить стрибок від тварини до самої себе, від природи до історії. Тейлор заснував філософсько-антропологічну базу для тлумачення культури і звів все різнобарв'я природничих явищ до діяльності людини, до культури. Він поєднав ці поняття з історією, яка розумілась як сукупність культурних процесів і феноменів, як історія цивілізації. Саме Тейлор поставив проблему культури на антропологічний фундамент і зробив людину суб'єктом культури. Культура стала антропологічним поняттям. В свій час і Г.Гердер розвиваючи філософський погляд на культуру, розглядав її в контексті еволюції. Для нього "філософія" людини відповідала роздумам про "освіту" людства і її переходу від "варварського" стану до "цивілізованого". Культуру Гердер тлумачить як друге народження людини. Він писав: "Якщо б людина все брала з самої себе і розвивала це без зв'язку із зовнішніми предметами, то, правда, була б можлива історія людини, але не людей, не всього людства". Третій підхід до трактування людства – соціологічний. Культура тут трактується як фактор організації і утворення життєвця будь-якого суспільства. Культурні цінності створюються самим суспільством, але вони ж потім і визначають розвиток всього суспільства в цілому, життя якого починає все більш залежати від вироблених ним

цінностей. Термін "культура" у соціальному розумінні не містить у собі ніякої оцінки. Він відповідає образу життя будь-якого суспільства вцілому. Будь-яке суспільство має свою культуру і будь-яка людина культурна настільки, наскільки вона приймає участь у тій чи іншій культурі. Сучасні філософи-дослідники, дають визначення культури підкреслюючи або філософсько-антропологічну, або філософсько-історичну, або соціологічну природу даного феномена. "Світ культури – це світ самої людини", - стверджує В.М.Межуєв. Е.С.Макарян ототожнює культуру з технологією відтворення і виробництва людського суспільства. Іншими словами під культурою розуміють не просто засіб опанування світу, а функціональну спрямованість цих засобів на розвиток самого суспільного цілого.

Зв'язок людини і культури не може бути безпідставним. Основою цього зв'язку є природа, в широкому розумінні цього слова. Отже, для опанування феномену культури у його суттєвих та історичних проявах слід з'ясувати співвідношення природного і культурного у сфері людської життєдіяльності.

Поняття "природа" - одне з найширших. Передовсім природа обіймає все те, що виникло та існує само по собі, незалежно від волі й бажання людини. Як результат узагальнення, поняття "природа" охоплює все існуюче, увесь світ у розмаїтті його форм, і близьке до понять матерії, універсуму, Всесвіту. Але це визначення більш властиве природі як матеріальній дійсності в її бутті без людини. Дійсність, де з'являється людина як природний але разом з тим і соціально-культурний чинник, характеризується таким поняттям "природа", яке передбачає всю сукупність природних умов існуванню людини. І вже як така "природа" фіксує певну межу життєдіяльності людини, відмінність зовнішніх об'єктивних обставин людського буття від внутрішніх особливостей самої людської життєдіяльності. Людина змушена пристосовувати свої потреби до природних можливостей, як власне своїх, так і оточуючого її навколишнього світу. Тому природа – об'єктивна, незалежна реальність, яка передує людському соціально-культурному існуванню, навіть і самій людині, як її організм чи антропологічні характеристики.

Поняття "культура", як вже згадувалось, латинського походження і вживалося спочатку для визначення процесу обробки ґрунту. Навіть у цьому вузькому значенні підкреслюється наявність змін в природному об'єкті залежно від дій людини на відміну від змін під дією природних причин. Поняття "культура" в цьому значенні обіймає все те, що оброблене, перетворене людиною (суспільством), що несе в собі людське начало.

Отже, такий аналіз понять "природа" і "культура" виявляє їх відмінність: під культурою слід розуміти те, що створене людиною, тобто - штучне; під природною - все те натуральне, що існує за не залежними від людини законами світобудови. Та чи можна погодитись з таким чисто механічним співіснуванням природи і культури? Хіба тільки абстрагувавшись від дійсності. Адже об'єктивно-історичне існування природи, культури і суспільства являє собою нерозривну єдність, цілісність, розвиваючись як природно-історичний та культуротворчий процес життєдіяльності суспільства. Зв'язок між культурою і природою виявляється не тільки в попередньому існуванні другої для культури, а й більшою мірою в тому, що передбачає її (природу) постійною і необхідною умовою свого існування й розвитку. Це об'єктивні природні умови як загальний предмет праці, завдяки чому здійснюється саме людське життя; це також об'єктивне матеріальне начало в самій людині, її тілесна й родова організація. Таким чином можливості буття культури задаються природою. Навіть на емпіричному рівні можна констатувати, що природне не байдуже для тих форм, за якими створюється й живе культура. Природа в тій чи іншій інтерпретації відтворюється у культурі. Свідчення такої залежності можна виявити на всіх рівнях існування різних культур: від виготовлення знарядь праці й розвитку технології трудової діяльності до особливостей побуту та явищ духовного життя.

Людська залежність від природи має не тільки біологічні підстави. Процес людського буття дедалі більше потребує взаємозв'язку з природою як необхідної передумови. Адже тільки живучи у згоді з законами і принципами природи людина не зашкодить своєму існуванню. Однак, змістом людського

буття є культурне вивільнення із стану безпосередньої залежності від природи, підпорядкування цієї залежності людському розуму й волі. Тому перебуваючи в об'єктивному, незалежному від неї зв'язку з природою, людина виробляє суб'єктивні засоби та створює умови оволодіння цим зв'язком. Таким чином створюється "друга природа"[1, с.49], яка створена людиною в процесі праці та предметно введена у сферу соціальних зв'язків, олюднена, соціалізована природа. Культура як спосіб людського буття, будучи надприродним явищем, свідчить, що людина все ж є вагомою рушійною силою багатьох процесів біосфери. Наприклад, в процесі і результаті людської діяльності зазнають змін форми природних ландшафтів, рослинність, тваринний світ, а також зміни в людському організмі. Правда, питання - наскільки це добре чи зле? - залишається відкритим. Чимало потреб продиктовані індивідуумові його природною необхідністю - фізіологічні потреби, потреби в продовженні роду та інше. Аналогічно люди вбачають природну необхідність в пізнавальній діяльності, у спілкуванні, в художній творчості, у формуванні ціннісних орієнтирів. Однак, насправді, походження людських потреб, поривань, цілей має не природний, а культурний характер.

Фізіологічна непристосованість, порівняно з представниками рослинного і тваринного світів, людини до навколишнього середовища компенсується її здатністю осягнути світ в особливий духовний спосіб і пристосуватися до нього (світу) шляхом окультурення стосунків природи і людства. Отже, культура, будучи специфічним способом існування людини в природі, все ж не нівелює значення останньої в людському бутті, а й сама є засобом взаємозв'язку, засадою людської єдності з природою. Та природним силам людина протиставляє вже приборкані сили природи, вже знані закономірності природних процесів. Культура сприяє виділенню людини (суспільства) з природи, відносному вивільненню її щодо природо-необхідного шляхом оволодіння ним. Водночас культура є засобом поєднання людини з природою. І чим гармонійніша взаємодія людини і природи, тим якісніше її життя з точки зору культурного розвитку.

Отже, співвідношення природи та культури виявляє всю складність і неоднозначність цієї проблеми. Осягнути ж сутність культурного феномена неможливо поза баченням діалектичного характеру його єдності з природою. При цьому слід зважати, що "природа як сукупність властивостей зовнішньої матеріальної дійсності, виявлених та узагальнених у процесі взаємодії із колективною родовою життєдіяльністю, є об'єктивною засадою людського буття як культури, її загальною й необхідною передумовою. Культура ж є суспільно вироблена загальна форма зв'язку, що характеризує єдність людини з природою і виступає необхідним засобом людського існування в природному універсумі". Як бачимо, за всієї своєрідності культура перебуває в органічній єдності з природою, діяльнісно впливаючи на останню згідно потреб людини.

Коротко з'ясувавши сутність та взаємозв'язок понять "природа" і "культура", слід дещо зупинитись на діяльнісному аспекті культури. Як вже згадувалось, в одному із визначень культура розуміється як "особливий, діяльнісний спосіб освоєння світу". Тут береться до уваги свідомо людська діяльність, в тому числі і творча діяльність. Якщо людська діяльність є процесом формоутворення предмета, то творчість - смислоутворення діяльності. Таким чином суспільні проблеми, відображаючись у свідомості, втілюються в діях людей, котрі, в свою чергу, створюють культурні цінності - матеріальні і духовні.

Культурна цінність предмета праці людини полягає не так в його утилітарному призначенні, як у формі, через яку предмет одержує соціальну значимість. Предметні форми культури відображають також взаємини людей. Людина ж реалізується як діяльний суб'єкт, що розвивається і як об'єкт, результат діяльності. У сфері культури людина формується як соціальний суб'єкт і водночас своєю діяльністю створює предметний світ. Культура тут постає в якості світу людини, де людина подвоює себе інтелектуально (в свідомості) і реально (в діяльності). Культура як самовідтворення людини здійснюється в її матеріальній і духовній діяльності.

Матеріальна культура - предметна форма духовної культури, а духовна

культура набуває свого реального буття лише в якості змісту матеріальної культури. Поза теоретичною абстракцією матеріальна і духовна культура існують в соціальній реальності і є двома сторонами цілісного феномена, суть якого полягає в самоутвердженні людини.

Перебуваючи у тісному суспільно-історичному зв'язку з людиною, культура ще також "являє собою конкретно-історичну сходинку розвитку суспільства". Ось як тлумачиться поняття "культура" з такої точки зору енциклопедичним словником: "В основі розвитку матеріальної і духовної культури, які знаходяться в органічному єднанні, лежить розвиток матеріального виробництва. Кожна суспільно-економічна формація характеризується певним типом культури, який здійснюється з переходом від однієї формації до іншої, при цьому успадковується все цінне в культурі минулого"[4, с.456]. Загалом це так, однак, як свідчить світова історія культури у світлі суспільного прогресу і регресу, далеко не все цінне в культурі минулого успадковується. Часто на зміну одним цінностям приходять інші. Людство постійно перебуває у стані пошуку нових шляхів гармонійного співіснування з навколишнім і власне внутрішнім світом людини. Сферою цього пошуку та становлення духовно-моральних цінностей і є культура.

Феномен культури свідчить, що в найзагальніших рисах культура являє собою матеріальний і духовний прогрес, як індивідів, так і суспільства. Універсальне (загальнолюдське) та особистісно-індивідуальне поєднуються у культурі, котра охоплює всі сфери життєдіяльності людини, перебуваючи в діалектичному взаємозв'язку з ними.

У листах римського філософа Ціцерона «Тускуланські бесіди» він пише "cultura animi philosophi" (культурою духу є філософія). Пізніше слово "культура" все частіше починає вживатися як синонім освіченості, вихованості людини, і в цьому значенні воно увійшло у всі європейські мови, у тому числі і слов'янські. Проте на цьому еволюція терміна "культура" не закінчується. У середні віки набирає поширення комплекс знань вказаного слова, згідно з яким культура стала асоціюватись з міським укладом життя, а пізніше в епоху

Відродження, з удосконаленістю людини. У XVIII ст. Слово "культура" набуває самостійного наукового значення. Цей термін не випадково, оформлюється у наукове поняття саме в добу Нового часу. Відчутні зрушення в соціальному бутті людей, які стали на зламі Середніх віків і Нового часу, характеризувалися, передусім, початком глибоких змін у становленні людини до природи (промисловий переворот, пов'язаний з переходом від мануфактурного до машинного виробництва). Людина починає усвідомлювати себе силою, здатною протистояти природі, а "культура" європейська людина Нового часу наділяється якостями, які створюються людиною на протигагу природі, про характер його впливу на саму людину, про те, злом чи благом є новий, штучно створений людиною світ. Виникає потреба у понятті, яке фіксує новий "наприродний" стан суспільства і людини. Численні концепції культури, що виникали на ґрунті європейської філософії Нового часу, об'єднувалися ідеалістичною методологією. Культура розглядалась, передусім, як феномен духовного порядку, як наслідок і прояв творчої діяльності в галузі науки, мистецтва, релігії. Матеріально-виробнича діяльність поняттям культури не охоплювалась. Матеріальне виробництво у цей період мало примусовий характер. Тобто не створювало належного простору для творчої активності людини. Погляд на культурно-історичний процес як на розповсюдження знань, освіти, удосконалення розуму був притаманний як гуманістам епохи Відродження, так і мислителям доби Просвітництва. Філософи Просвітництва розглядають культуру як якусь специфічну автономну і самоцінну сферу людської діяльності. Найважливіший аспект культури в їхньому розумінні - прагнення спорудити храм Розуму. Розум покликаний зруйнувати панування довільних думок, поставити перед людством універсальні значимі цілі і підпорядкувати собі соціальні зміни. Зокрема, французькі просвітителі Вольтер, А.Тюрго, М.Кондорсе вважали, що "культурність", "цивілізованість" нації чи країни полягають у "розумності" суспільних порядків, вимірюються сукупністю досягнень у галузі науки і мистецтва. Але в межах Просвітництва виникає критика існуючої "культури". Жан Жак Руссо протиставляє зіпсованості та моральній розбещеності

"культурних" європейських націй простоту і чистоту нравів народів, які знаходяться на патріархальній стадії розвитку, але це не варто трактувати як заклик до повернення назад, швидше це заклик до того, щоб виходячи із знання певних переваг минулого і від сучасності знайти шлях до виправлення людини. Просвітництво виробило систему критеріїв, відповідно до яких відбиралося те, що можна вважати культурою. Культурна діяльність повинна бути інтелектуальною, творчою, продуктивною, новаторською, тобто не просто відтворювати, але постійно розширювати сферу людських можливостей. На зміну поняттю оригінального в традиційному змісті тобто висхідного до початків споконвічно древнього, котрому слід наслідувати як зразку, приходять поняття оригінальності як новаторства. Але реальна суть культури її специфіка обмежувалася рамками духовної діяльності як якоїсь абсолютної свободи людського розуму.

Засновник німецької класичної філософії І.Кант вважав, що культура базується не тільки на розумі, а на сфері моральності. У його розумінні культура – це здатність індивіда піднятися від тваринного, природного до морального існування при якому людина, отримую можливість діяти вільно, заради своєї мети, яку вона сама ставить перед собою відповідно до вимог морального обов'язку. Кант розрізняє культуру уміння і культуру дисципліни. Уміння припускає спроможність реалізувати цілі, а дисципліна - спроможність ставити осмислені цілі і звільняти нашу волю від деспотизму бажань, що позбавляють нас можливості зробити розумний вибір. Кант обмежує поняття культури межами науки і мистецтва. У науці концентрується законодавча сила мистецтва, у мистецтві - продуктивна сила уяви. Вони протилежні також, як об'єктивне знання і суб'єктивне почуття. Проте відношення науки і мистецтва Кант розглядає як відношення додатковості. Шіллер, як представник цієї ж філософії, вважав, що завдання культури полягає у розвитку і гармонійному примиренні фізичної і моральної природи людини, чуттєвого і розумного. Відновити цінність людини, визволити світ від властивих йому суперечностей, здійснивши тим самим головне завдання культури, може лише мистецтво. Г.Гегель зробив

спробу зняти протилежність між просвітницьким і романтичним трактуванням культури. На його думку, сутність культури визначається не за допомогою наближення людини до природи, а через наближення індивіда до світового цілого, яке включає в себе як природу так і суспільну історію.

У XIX сторіччі в культурі стали бачити насамперед систему цінностей і ідей, що різняться по їхній ролі в житті і самоорганізації суспільства того або іншого типу. Гегель розглядає культуру як початкове і завершальне “філософія” ланка самопізнання абсолютної ідеї. Гегелівська, а слідом за нею і марксистська теорія єдиної лінійної еволюції були піддані критиці в ряді концепцій культури XIX-XX ст.ст. зокрема, у концепції “локальних цивілізацій” Шпенглер розглядав культури народів як замкнуті, самодостатні, неповторні організми, що проходять у своєму розвитку стадії виникнення, розквіту, надламу, а потім занепаду і загибелі. Ідея множинності культур виводиться Шпенглером із факту своєрідної переривчастості історичного процесу.

Марксистська концепція культури базується на принципах матеріалістичного розуміння історії, найважливішими засадами якої є економічний детермінізм і теорія суспільно-економічних формацій. З цього погляду кожної формації відповідає свій тип культури, а класові протиріччя є причиною поділу єдиної культури на “дві культури”, що відповідають двом основним класам формацій. Класовий підхід до пояснення та оцінки культурних явищ абсолютизується. Проте це не означає тотального заперечення спадкоємності культурного процесу, що носить виборчий характер. Не заперечує марксизм і загальнолюдського змісту культури, але вважає, що воно підпорядковано класовому початку. На відміну від сформованої в історії філософії традиції марксизм включає в зміст культури не тільки духовну, але і матеріальну культуру. У рамках формаційного підходу до історії марксизм формулює своє уявлення про закономірності буття культури: залежність культури від економічного базису, стихійність, нерівномірність культурно-історичного процесу в антагоністичних формаціях, тенденція до витиснення культурою панівного класу духовної діяльності мас, посилення культурної

поляризації суспільства в міру загострення класової боротьби, національна форма культури.

Велику увагу філософи надавали релігійному аспекту життя. Яскравими представниками релігійно-ідеалістичної філософії другої половини XIX - початку XX ст. є "українська школа" російської філософії – В.С.Соловйов, М.О.Бердяєв та інші. Представники цього самобутнього напрямку підкреслювали особливість культури – вона виражає прагнення людини, побудувати своє природне і соціальне життя до духовності. Тобто лише за допомогою культури розкриваються найкращі якості людини, досягається її гармонія з оточуючим світом, реалізується її вище призначення. Вищим проявом духовності на думку православних філософів, є релігія і культура народжується таким чином, з релігійного культу. Протилежну позицію зацмав революційно-демократичний напрям, представники якого акцентували увагу на залежності культури від матеріально-виробничої діяльності людей. Синтезувати матеріалістичне та ідеалістичне ставлення до культури важко. Обидва напрями, висвітлюючи складний феномен культури з різних боків, сприяють збагаченню наших уявлень про культуру і виробленню власної точки зору.

У XX сторіччі вивчення культури здійснювалося головним чином у рамках етнографії і соціальної антропології. В другій половині XX сторіччя одержують розвиток уявлення про комунікативні властивості культури, поширюються її герменевтичного розуміння. Звідси й інтерес до мови як основи для вивчення будови і особливостей культури.

Багатозначущість поняття "культура", на перший погляд, перешкоджає її визначенню як філософської категорії. Але спробувавши цілісно розглянути феномен культури з філософської точки зору можна дещо узагальнити визначення культури.

Якщо розглядати культуру не просто додатком до життя розбіжних явищ, а як систему, органічне ціле, подібно до вчення Ернеста Кассієра, за яким мова, міф, наука і мистецтво є специфічними "символічними формами"; філософія культури тотожна філософії символічних форм, культурологія ж тлумачить

ці символи, то ширина розуміння поняття "культура" дещо звужиться. Цікавою є культурологічна концепція Макса Вебера, де поняття культури розглядається як ціннісне; історичний процес представлено як надбудову типів культур, що мають свою власну сутність, форми, ритм розвитку. Макс Шелер розглядав культуру як сферу ідеальних (формується мистецтвом, релігією, філософією) та реальних, матеріальних (економіка, держава, родина) потреб, які містяться у структурі духу людини¹².

Отож, як бачимо, поняття культури тісно пов'язане з сутністю людини, людською діяльністю. Більше того, культура без людини просто не можлива. Не зважаючи на різноаспектність визначення культури з філософської точки зору (природовідповідність, духовність, матеріальність, універсальність, індивідуальність, соціальність, історичність) можна виділити об'єднуючу їх особливість. Через перелічені аспекти культура висвітлюється як вираження суті людини у ставленні її до навколишнього світу. Це вираження сутності людини опредмечується в системі засобів культури. Таким чином культура є світом людини, в якому навколишня дійсність олюднюється, щоб бути зрозумілішою, а внутрішній світ людини трансформується в природу.

Як філософська категорія "культура" є універсальною з тієї причини, що в понятті культури як діяльнісної сфери відносин людини і світу відображається зміст основного питання філософії, а також через культуру людина має можливість осмислити та вирішити його.

Література

1. Історія світової культури: Навч. посібник / Керівник авт. колективу Л.Т.Левчук. - Київ: Либідь, 1999. - 368 с.
2. Культура как форма человечности: Учеб. Пособие / В.П. Большаков. – Великий Новгород, 2000. – 102с.
3. Миропольська Н. Художня культура особистості // Мистецтво та освіта. - 2000. - №3. - С.40.
4. Українська культура: історія і сучасність: Навч. посібник / За ред. Черепанової С.О. - Львів: Світ, 1994. - 456 с.

5. Советский энциклопедический словарь. - М.: Сов. энциклопедия, 1987. - С.669.
6. Філософія: Підручник / Г.А.Заїченко, В.М.Сагатовський, І.І.Кальний та ін. - К.: Вища шк., 1995. - 455 с.

Philosophical and anthropological meaning of the concept „culture“ in history.

The article deals with compound and unique phenomenon of culture which is studied by many scientist. The main task of scientist is to elucidate not only what culture is, but what culture means for people.

Key words: culture, value, nature, man, harmony, beauty.